BY-NC-ND

ISSN 2029-2775 (online)
SOCIALINIS DARBAS
SOCIAL WORK
2019, 17(2), p. 191–208.

TEISMO MEDIATORIŲ POŽIŪRIS Į TEISMINĖS MEDIACIJOS PRAKTIKĄ

Sandra Molė
Mykolo Romerio universitetas
Psichologijos institutas
Ateities g. 20, LT-08303, Vilnius, Lietuva
Telefonas: (8 5) 2714717
Elektroninis paštas: sandra.bendarav@gmail.com

Prof. dr. Jolanta Sondaitė
Mykolo Romerio universitetas
Psichologijos institutas
Ateities g. 20, LT-08303, Vilnius, Lietuva
Telefonas: (8 5) 2714717
Elektroninis paštas: jsondait@mruni.eu

Pateikta 2019 m. rugsėjo 09 d.
Parengta spausdinti 2019 m. spalio 30 d.

DOI: 10.13165/SD-19-17-2-05

Anotacija

Lietuvoje teisminė mediacija po truputį įsibėgėja ir šioje srityje vyksta pokyčiai, todėl yra prasminga giliau pažvelgti į asmenų dirbančių šioje srityje požiūrį: kaip jie mato savo darbą, ko jiems trūksta, kokius privalumus bei minusus įžvelgia teisminės mediacijos procese bei jos organizavime. Nuo mediatoriaus požiūrio į teisminę mediaciją gali priklausyti ir teisminės mediacijos baigtis t.y. ar bus pasiektas taikus susitarimas tarp šalių, ar ne. Šiame straipsnyje pristatomo tyrimo tikslas – išanalizuoti teismo mediatorių požiūrį į jų atliekamą teisminę mediaciją. Tyrime iš viso dalyvavo 6 teismo mediatoriai nuo 33 iki 57 metų, 3 iš jų pagal profesiją buvo advokatai, 2 – teisėjai ir 1 – psichologas. Informacijai surinkti buvo naudojamas pusiau struktūruotas interviu. Taikytas duomenų analizės metodas – indukcinė teminė analizė.

© Mykolo Romerio universitetas, 2019
© Mykolas Romeris University, 2019

Atlikus duomenų analizę buvo išskirtos 4 temos: teisminės mediacijos organizavimo trūkumai, sunkumai mediacijos praktikoje, medijuoti skatinantys veiksniai ir mediacijos sėkmės veiksniai. Pagrindiniai teisminės mediacijos organizavimo trūkumai – tai mediacijos įstrigimas teismo viduje, advokatų mažas įsitraukimas į bendradarbiavimą, tinkamų patalpų trūkumas. Sunkumai su kuriais dažniausiai susiduria teismo mediatoriai – mediacijos idėjos nesuvokimas ir žinomumo trūkumas, šalių nenoras bendradarbiauti, emocinis krūvis mediacijos metu, nešališkumo išlaikymas, nesąžiningumas mediacijoje, psichologinių ar teisinių žinių trūkumas. Labiausiai teismo mediatorius motyvuoja gražesnio pasaulio kūrimas t.y. žmonių ir visuomenės gyvenimo kokybės gerinimas bei prisidėjimas prie šalies gerovės, taip pat asmeninis tobulėjimas, užsimezgęs šalių dialogas, jaučiamas emocinis pasitenkinimas. Įvardinti mediacijos sėkmės veiksniai – tai pasirengimas mediacijai, patirties dalinimasis, emocinis neįsitraukimas.

Šio tyrimo rezultatai gali būti naudingi tobulinant teismo mediatorių darbą bei prisidedant tiek prie teisminės, tiek prie neteisminės mediacijos įtvirtinimo bei plėtros Lietuvoje.

***Reikšminiai žodžiai**: teisminė mediacija, mediatorių **požiūris**, kokybinis tyrimas, teminė analizė.*

Įvadas

Konfliktai kyla šeimose, tarp kaimynų, bendruomenių, verslo partnerių ir pan. Ginčai pareikalauja daug dėmesio, energijos ir neretai yra emociškai varginantys. Todėl yra labai svarbu surasti efektyvų būdą jiems spręsti. Egzistuoja daugybė įvairių būdų kaip galima spręsti ginčus ar nesutarimus. Vienas žinomiausių būdų, kai nepavyksta rasti sprendimo savarankiškomis derybomis, yra kreipimasis į teismą, kuris pasvėręs ir išanalizavęs pateiktus įrodymus, visada ras išeitį ir pateiks savo sprendimą. Kitas, galbūt mažiau žinomas, tačiau vis sparčiau populiarėjantis būdas yra teisminė mediacija. Šios procedūros metu vienas ar keli mediatoriai padeda ginčo šalims taikiai spręsti ginčą teismo nagrinėjamoje byloje (Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo nr. X-1702 pakeitimo įstatymas, 2017).

Šalyse, tokiose kaip Jungtinės Amerikos Valstijos, Kanada, Australija, Naujoji Zelandija, Pietų Afrika, Didžioji Britanija mediacijos tradicijos jau yra gana tvirtai įsišaknijusios. Lietuvoje teisminė mediacija savo kelią pradėjo skintis nuo 2005 metų pradėjus įgyvendinti bandomąjį teisminės mediacijos projektą. Nors teisminės mediacijos įsibėgėjimas, Lietuvoje, buvo gana vangus, pastaraisiais metais galime stebėti vis didėjantį teisminei mediacijai perduodamų civilinių bylų skaičių. Remiantis Teisminės mediacijos komisijos 2017 metų veiklos ataskaita (2018) iš viso 2017 m. teisminei mediacijai perduota 540 civilinių bylų, kai 2016 m. tokių bylų buvo 313, o 2015 m. -123. Kartu su perduodamų mediacijai bylų skaičiumi taip pat plėtėsi ir teismo mediatorių sąrašas, 2017 m. jame jau buvo 366 teismo mediatoriai, kai 2016 m. – 269, o 2015 m.-129 teismo mediatoriai. Taip pat, svarbu paminėti, kad nuo 2019 m. sausio 1d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas, kuriame numatyta nemažai pakeitimų, vienas iš jų – privalomoji mediacija sprendžiant šeimos ginčus, kuri įsigalios nuo 2020 m. sausio 1 d. (Lietuvos

Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo nr. X-1702 pakeitimo įstatymas, 2017). Taigi tiek teisminė, tiek neteisminė mediacija po truputį įsitvirtina Lietuvos teismų sistemoje bei visuomenėje.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje teisminė mediacija po truputį įsibėgėja ir šioje srityje vyksta pokyčiai, yra labai prasminga ir naudinga giliau pažvelgti į asmenų, dirbančių šioje srityje požiūrį, t.y. svarbu pažvelgti į šį procesą teismo mediatoriaus akimis, kaip jis mato savo darbą, kaip jis jaučiasi, ko jam trūksta, kokius privalumus bei minusus įžvelgia teisminės mediacijos procese bei jos organizavime. Ši informacija gali būti naudinga tobulinant teismo mediatorių darbą bei prisidedant tiek prie teisminės, tiek prie neteisminės mediacijos įtvirtinimo bei plėtros Lietuvoje.

Mokslinė problema – teismo mediatoriai, kaip ir kiti ginčo dalyviai turi savo nuomones, nuostatas, jaučia emocijas ir pan. Nuo mediatoriaus požiūrio į teismo mediaciją gali priklausyti ir teisminės mediacijos baigtis t.y. ar bus pasiektas taikus susitarimas tarp šalių, ar ne (Bowling ir Hoffman, 2000). Nors galime rasti įvairių autorių straipsnių ir disertacijų apie mediacijos plėtrą, galimybes bei iššūkius Lietuvoje (Giedrytė-Mačiulienė ir Venckevičienė, 2016; Kaminskienė, 2013; Langys ir Tvaronavičienė, 2016; Saudargaitė, 2015), gilesnio žvilgsnio į mediatorių požiūrį į teisminės mediacijos praktiką nėra. Netgi nagrinėjant užsienio literatūrą, tyrimų, nagrinėjančių būtent mediatorių požiūrį į mediaciją, iššūkius, su kuriais jie susiduria mediajuodami, nėra daug (Raines, 2018).

Tyrimo objektas: teismo mediatorių požiūris į teisminės mediacijos praktiką.

Tyrimo tikslas: atskleisti teismo mediatorių požiūrį į jų pačių atliekamą teisminę mediaciją.

Tyrimo klausimai:

1. Su kokiais iššūkiais susiduria teismo mediatoriai atlikdami teisminę mediaciją?
2. Kas motyvuoja teismo mediatorius užsiimti šia veikla?

Tyrimo metodologija. Siekiant atskleisti ir išanalizuoti teismo mediatorių išgyvenimus atliekant teisminę mediaciją pasitelkta kokybinio aprašomojo tyrimo strategija. Kokybinis tyrimas koncentruojasi į tai, kaip žmonės interpretuoja ir kokią prasmę suteikia savo išgyvenimams (Flick, 2009) ir gali padėti giliau suprasti ir tobulinti teismo mediatorių darbą.

1. Mediatorių profesiniai iššūkiai ir motyvaciniai veiksniai

Nemažai tyrimų yra atlikta, kurie nagrinėja mediacijos procesą, mediatorių stilius, mediatorių mokymus, veiksnius lemiančius sėkmingus susitarimus, šalių pasitenkinimą mediaciją ir pan., tačiau labai mažai tyrimų yra atlikta nagrinėjant pačią mediatoriaus profesiją ir mediatorių poreikius (Raines, Pokhrel ir Poitras, 2013).

S. S Raines, S. K. Pokhrel ir J. Poitras (2013) atliko tyrimą, kuriame apklausė 182 patyrusius mediatorius iš JAV, Izraelio, Kanados, Australijos, Vakarų Europos ir Pietų Amerikos. Jie domėjosi su kokiais profesiniai iššūkiais susiduria mediatoriai ir kaip šie juos imasi spręsti. Mediatoriai susidūrė su tokiais iššūkiais: klientų gavimas ir išlaikymas (apmokėjimas), šalių įtikinimas dalyvauti mediacijoje ir susitarimo vykdymas, šalių ir visuomenės švietimas apie mediaciją, profesinio tobulėjimo poreikis, sunkumai siekant

suderinti mediatoriau veiklą su kitomis veiklomis ir asmeniniais įsipareigojimais (Raines, Pokhrel ir Poitras, 2013).

Stiprūs jausmai ir emocijos dažnai pasireiškia įvairiuose konfliktuose ir ginčuose. Todėl mediatoriai būdami tarpininkais ginčuose neišvengiamai susiduria su emocijomis, kurios gali pasireikšti ne tik dalyvaujančioms šalims, bet ir jiems patiems (Lund, 2000). Todėl, kyla klausimas kaip mediatoriai elgiasi stiprių emocijų sūkury ir kaip su tuo tvarkosi.

Mokslinėje literatūroje nėra labai daug kalbama apie emocijas ir kaip derėtų su jomis elgtis mediacijos metu, be to nuomonės kartais išsiskiria. Vieni kalba apie emocijų ignoravimą ir skatina orientuotis į racionalumą, kiti sako, kad vis dėlto labai svarbu skirti dėmesio iškilusioms emocijoms (Retzingel ir Scheff, 2000; Munsinger ir Philbin, 2017). Pavyzdžiui, J. K. Jameson, A. M. Bodtker ir T. S. Jones (2006) tyrime apie emocijas mediacijos metu, pastebima, kad kai kurie mediatoriai mano, jog emocijos yra nereikšmingos šalims, kurios yra susidomėjusios tik susitarimo pasiekimu. Šie mediatoriai argumentuoja, kad emocijų tyrinėjimas tik padidina įtampą ir sulėtina produktyvią diskusiją. Taip pat, tame pačiame tyrime teigiama, kad net ir pastebėjus iškilusių emocijų svarbą mediacijos metu, mediatoriai ne visada turi reikiamus įrankius efektyviai su tuo susitvarkyti (Jameson, Bodtker ir Jones, 2006).

Dar viename tyrime U. Velikonja (2009), atrado, kad patirtis ir reputacija yra svarbiausi faktoriai, kurie lemia mediatoriaus pasirinkimą mediacijai. Tai reiškia, kad naujiems mediatoriams yra sunku įsitvirtinti rinkoje ir konkuruoti su patyrusiais mediatoriais. Dažnai advokatai bei teismų darbuotojai linkę kreiptis į nedidelį kiekį praktikuojančių mediatorių, kurie jau turi užsitarnavę pasitikėjimą ir išvystę gerą reputaciją.

Lietuvoje teisminė mediacija iki 2019 metų buvo nemokama (Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas, 2008). Vis dėlto nuo 2019 metų įsigaliojusio Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo dėka teisminė mediacija, jeigu ją atlika ne teisėjai, tapo ne tik savanorišku darbu, tačiau ir apmokama veikla (Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo nr. X-1702 pakeitimo įstatymas, 2017). Daugumoje šalių mediacija yra apmokama, vis dėlto, kaip rodo, tyrimai, pajamos yra nedidelės ir tik iš mediatoriaus veiklos sunku pragyventi (Velikonja, 2009; Raines, Pokhrel ir Poitras, 2013). Taigi, kyla klausimas kas motyvuoja užsiimti šia veikla.

Goldberg, S. B., Shaw, M. L. (2010) savo tyrime nagrinėjo, kas mediatorius motyvuoja užsiimti mediacija. Vienas iš motyvuojančių veiksnių buvo įvairūs žmonės ir įvairios situacijos, kas skatina nuolatinį mokymąsi, nenuobodų darbą ir yra tarsi iššūkis sau pačiam. Beveik visi respondentai paminėjo patiriantys malonumą ir pasitenkinimą padedant šalims susitarti ypač labai svarbiose ilgai trunkančiuose konfliktuose. Kitas svarbus veiksnys, kuris buvo dažnai mediatorių minimas – jaučiamas susijaudinimas, kai labai sunkaus konflikto eigoje šalys staiga susivokia, pamato platesnę perspektyvą ir ginčas pajuda į priekį. Taip pat, šiame tyrime, dauguma mediatorių teigė, kad jaučia malonumą, nes jų darbas yra socialiai vertingas (Shaw ir Goldberg, 2010).

S. S. Raines, S. K. Pokhrel ir J. Poitras (2013) savo tyrime atrado, kad net 95% respondentų labai patinka jų darbas. Priežastys dėl ko jiems patinka šis darbas ir kas juos motyvuoja buvo labai panašios į prieš tai minėto tyrimo rezultatus. Vieni iš minimų

veiksnių – tai malonumas padėti šalims surasti savo sprendimus, padėti jiems pagerinti savo tarpusavio santykius bei išvengti bylinėjimosi teisme. Taip pat, buvimas liudininku, kai šalys susivokia ir konfliktas staiga pajuda į priekį. Kitas veiksnys – įdomus, nuolat keliantis iššūkius ir nenuobodus darbas. Taip pat, mediatoriai minėjo nuolatinį asmeninį ir dvasinį augimą. Nei vienas mediatorius neminėjo finansinės naudos užsiimant mediacija. Atrodo, kad tai nėra veiksnys, kuris stipriai prisideda prie mediatorių motyvacijos (Raines, Pokhrel ir Poitras, 2013). Kiti tyrimai tyrinėjantys mediatorių motyvaciją taip pat mini patiriamą emocinę, dvasinę ir psichologinę naudą mediacijos metu, padedant šalims pasiekti susitarimą ir pagerinti savo tarpusavio santykius (Hedeen ir Kelly, 2009; Jones, 2009).

2. Tyrimo metodika

Šiame straipsnyje buvo taikyta kokybinė tyrimo strategija. Tyrime buvo taikytas kokybinių tyrimų duomenų rinkimo metodas-pusiau struktūruotas interviu. Interviu buvo atlikti 2017-2018 m.

Tyrimo dalyvių atranka ir apibūdinimas. Tyrimo dalyviai buvo atrenkami patogiosios atrankos būdu t.y. iš lengviausiai prieinamų potencialių tiriamųjų bei atsižvelgiant į tikslą – tikslinės atrankos būdu, kai atrenkami informatyviausi atvejai. Visi Lietuvos teismo mediatoriai yra įtraukti ir viešai skelbiami Lietuvos teismo mediatorių sąraše (dabar-Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašas), kuris laisvai prieinamas internetiniu adresu: www.teismai.lt. Atrenkant dalyvius, pirmiausiai buvo peržiūrimas šis sąrašas. Taip pat buvo apklausti tyrėjų aplinkoje esantys ir kriterijus atitinkantys žmonės. Buvo stengiamasi tyrimui atrinkti teismo mediatorius, kurie būtų skirtingų profesijų atstovai. Taip pat, buvo siekiama apklausti tiek vyriškos, tiek moteriškos lyties teismo mediatorius. Tyrimo dalyvis turėjo atitikti šiuos homogeniškumo kriterijus:

1. Tyrimo dalyvis turėjo būti yra įtrauktas į Teismo mediatorių sąrašą;
2. Tyrimo dalyvis turėjo būti vykdęs bent 3 teismines mediacijas.

Iš viso tyrime dalyvavo 6 teismo mediatoriai – 4 moterys ir 2 vyrai. Pagal profesijas pasiskirstymas buvo toks: 3 advokatai, 2 teisėjai ir 1 psichologas. Tyrimo dalyvių amžius svyravo nuo 33 iki 57 metų. Tuo metu, kai buvo vykdomas šis tyrimas, iš visų tų, kurie teismo mediatorių sąraše turėjo ne teisinį, o pvz. psichologinį ar socialinio darbo išsilavinimą, tik viena tyrimo dalyvė atitiko antrąjį homogeniškumo kriterijų. Didžioji dauguma teismo mediatorių, su kuriais buvo susisiekta, nebuvo vykdę nė vienos teisminės mediacijos ir dėl to negalėjo būti įtraukti į šį tyrimą.

1 lentelėje pateikiami svarbiausia informacija apie šio tyrimo dalyvius: jų vardai (visų dalyvių vardai pakeisti), amžius, išsilavinimas, medijuotų bylų pobūdis, vykdytų mediacijų skaičius bei pastabos.

1 lentelė. *Informacija apie tyrimo dalyvius*

Table 1. *Information about research participants*

Vardas	Amžius	Išsilavinimas	Profesija	Medijuotų bylų pobūdis	Mediacijų skaičius	Pastabos
Laima	*33 m.*	*Aukštasis teisinis*	*Advokatė*	*Šeimos teisiniai santykiai, juridinių asmenų bylos*	*~ 6*	
Marija	*45 m.*	*Aukštasis teisinis*	*Teisėja*	*Šeimos teisiniai santykiai, daiktiniai teisiniai santykiai*	*~ 15*	
Rima	*46 m.*	*Aukštasis teisinis*	*Teisėja*	*Šeimos teisiniai santykiai, juridinių asmenų bylos, daiktiniai teisiniai santykiai*	*~ 30*	
Domas	*37 m.*	*Aukštasis teisinis*	*Advokatas*	*Šeimos teisiniai santykiai*	*~ 17*	*Vykdo ir neteismines mediacijas*
Marius	*36 m.*	*Aukštasis teisinis*	*Advokatas*	*Šeimos teisiniai santykiai, juridinių asmenų bylos*	*~ 7*	
Dalia	*57 m.*	*Psichologijos magistras*	*Psichologė*	*Šeimos teisiniai santykiai*	*3*	*Vykdo ir neteismines mediacijas*

Tyrimo etika. Prieš interviu tyrimo dayviai buvo supažindinti su tyrimo tema bei tikslu. Buvo aptarti konfidencialumo ir anonimiškumo klausimai. Taip pat, prieš pradedant interviu tyrimo dalyviai pasirašė sutikimo dalyvauti tyrime formą, kurioje sutiko, kad interviu bus įrašinėjamas garso įrašymo įrenginiu, tyrimo metu įrašyta medžiaga bus prieinama tik su tyrimu susijusiems asmenims, pristatant tyrimą, tyrimo dalyvių taptybė nebus atskleista.

Duomenų analizė buvo atliekama remiantis Braun ir Clarke (2006) aprašytais teminės analizės žingsniais.

1. Susipažinimas su duomenimis. Susipažinimas su duomenimis iš dalies prasidėjo jau paties interviu metu, taip pat transkribuojant duomenis, kai siekiant tiksliai perteikti verbalinį ir neverbalinį turinį įrašas buvo perklausomas keletą kartų. Šis etapas įtraukė aktyvų interviu duomenų skaitymą, analitišką ir kritišką vertinimą ir mąstymą ką šie duomenys iš tiesų reiškia, taip pat savo minčių ir pastabų užsirašymą.

2. Pirminių kodų generavimas. Šiame etape buvo identifikuojami kodai t.y. suteikiamos etiketės duomenų ištraukoms išskiriant būdingas ypatybes/požymius, kurios potencialiai susijusios su tyrimo klausimais.
3. Temų ieškojimas. Šiame etape analizė pradeda įgauti formą, kai pereinama iš kodų prie temų. Tema užfiksuoja kažką svarbaus apie duomenis, susijusio su tyrimo klausimu ir atspindi tam tikro laipsnio šabloninius atsakymus ar reikšmes. Šiame etape buvo peržiūrimi užkoduoti duomenys, identifikuojamos panašios ar persidengiančios vietos tarp kodų, bandoma identifikuoti platesnę temą ar problemą remiantis kodų grupėmis. Tai buvo daroma atsispausdinus visus gautus kodus ant atskirų lapelių ir įvairiai juos dėliojant, taip ieškant kodų grupių – temų.
4. Temų peržiūrėjimas. Baigus kodų grupavimo ir pirminių temų ieškojimo etapą reikia dar kartą peržiūrėti visą kodavimo medžiagą. Bandoma įžvelgti ar tikrai išskirtos temos atitinka užkoduotas duomenų ištraukas, ar nėra vidinių prieštaravimų, ar visų temų turinys yra vientisas (vidinis homogeniškumas). Taip pat, svarbu ar išskirta tema pakankamai skiriasi nuo kitų (išorinio heterogeniškumo kriterijus). Šiame etape buvo peržiūrimos visos išskirtos temos, kodai bei ištraukos. Kai kurios temos buvo koreguotos ar sujungtos bandant konstruoti galutinį teminį žemėlapį.
5. Temų apibrėžimas ir pavadinimas. Šiame etape buvo siekiama sukurti aiškius temų ir potemių pavadinimus bei jų apibrėžimus.
6. Tyrimo ataskaita. Paskutinis analizės etapas, kai gauti duomenys yra logiškai ir prasmingai sujungiami pasakojant vieną istoriją t.y. atsakant į tyrimo klausimus.

3. Tyrimo radiniai ir jų aptarimas

Atlikus teminę analizę išryškėjo keturios temos, atskleidžiančios teismo mediatorių požiūrį į jų atliekamą teisminę mediaciją:

1. Teisminės mediacijos organizavimo trūkumai;
2. Sunkumai mediacijos praktikoje;
3. Medijuoti skatinantys veiksniai;
4. Mediacijos sėkmės veiksniai.

Teisminės mediacijos organizavimo trūkumai. Ši tema atskleidžia teismo mediatorių įžvalgas apie tai, kas pačiame teisminės mediacijos organizavimo procese jiems nepadeda ar trukdo sėkmingai plėtoti teismo mediatoriaus veiklą. Ši tema talpina tris potemes: *mediacija įstrigusi teismo viduje*, *advokatų mažas įsitraukimas į bendradarbiavimą, tinkamų patalpų trūkumas.*

Mediacija įstrigusi teismo viduje. Daugiau nei pusė dalyvių minėjo, kad nors jau keletą metų yra įtraukti į teismo mediatorių sąrašą bylų medijuoti gauna labai mažai. To priežastys įvardinamos, kad didžiąją dalį bylų pasiima teisėjai, taip pat, šalių stereotipai, kad mediatorius turi būti teisėjas ar tiesiog rekomendacijų stoka: „<...> *Dabar teisėjai didžiąją dalį perėmė bylų, tai sakykime, vadinasi, tu gali tiktai, jeigu tave kažkas pasirinko, arba paskyrė mediatorium, arba šalys tave pasirinko.* „<...> *toks susiformavęs stereotipas, kad būtinai mediatorius turi būt vat teisėjas, tai renkasi aukščiausio teismo teisėjus, apeliacinio teismo teisėjus, tą bylą nagrinėjančio teismo teisėjus, tiesiog vat, nes teisėjas*

neva tai jiems gali padėti ir geriausiai pasakyt i<...>.“ (Marius: 245-250 <...> 259-262). Remiantis teisminės mediacijos 2017 m. komisijos veiklos ataskaita (2018), matome, kad didžioji dalis (87%) teisminei mediacijai perduodamų bylų patenka į teismo mediatorių-teisėjų rankas ir tik nedidelė dalis (13%) – kitų profesijų teismo mediatoriams. Vis dėlto, svarbu pažymėti, kad net 81% teismo mediatoriaus statusą turinčių asmenų yra ne teisėjai. Tai reiškia, kad kitų profesijų teismo mediatoriams iš tiesų gali būti sunku įsilieti į patyrusių teismo mediatorių gretas. Raines, Pokhrel ir Poitras (2013) atliktame tyrime apklausti mediatoriai taip pat mini, kad norėtų gauti daugiau atvejų arba turėti stabilesnį bylų skaičių. Apklaustieji teigė, kad jaučia konkurenciją tarp mediatorių, o ypač sunku nepatyrusiems mediatoriams, nes dažnai rekomenduojami tik pažįstami. S. B. Goldberg, M. L. Shaw ir J. M. Brett (2009) savo tyrime atskleidžia, kad teisinė patirtis yra labai svarbi gaunant ginčo šalių pasitikėjimą. Ši patirtis leidžia įvertinti kiekvienos šalies teisinės padėties privalumus ir trūkumus, kas yra labai svarbu žengiant link bendro susitarimo. Galima daryti prielaidą, kad galbūt Lietuvos žmonės labiau pasitiki teismo-mediatoriais teisėjais nei kitų profesijų mediatoriais. Taip pat galima daryti prielaidą, kad galbūt teisėjai mediatoriai labiau taiko vertinamąjį mediacijos stilių, kuris yra patariamojo pobūdžio, o ginčo šalims tai gali būti labiau priimtinas, lengvesnis kelias.

Advokatų mažas įsitraukimas į bendradarbiavimą. Tyrimo dalyviai mini, kad ne visada advokatai, kurie yra šalių atstovai, prisideda prie taikaus šalių susitarimo, o kartais trukdo pasiekti taikų susitarimą: *„Ir vat, tai yra pavyzdys kada iš tikrųjų mediacijos metu advokatė, labai kategoriškai laikėsi pozicijos, kad reikia čia ir dabar. Ir tada matai, kad šalies reikalavimai, kažkaip patampa, advokatės asmeniniais reikalavimais ir tada reikia bandyt vat atskirti tą dalyką, kartais pavyksta kartais ne. <...> atstovai nepadeda, o pasirodo padaro tą meškos paslaugą.“(Rima: 213-217 <...> 220).* Dalia mini, kad advokatai, gali būti mažiau linkę ieškoti taikaus susitarimo dėl asmeninių paskatų – finansinės naudos. Domas sako, kad norint teisminės mediacijos proveržio yra būtina labiau įtraukti advokatus bendradarbiauti šiame procese. Lietuvos advokatų etikos kodeksas nurodo, kad advokatas turi skatinti ginčą spręsti taikiai ir pasiūlyti alternatyvius ginčo sprendimo būdus bei draudžia skatinti nepagrįstus teisminius ginčus (Lietuvos advokatų etikos kodeksas, 2016). N. Kaminskienė ir kt. (2016) tyrime apie advokatų požiūrį į mediaciją atskleidžia, kad advokatai turi labai gerą nuomonę apie savo mediacijos žinias, tačiau vis dėlto, savo praktikoje šį metodą naudoja labai retai. Daroma prielaida, kad advokatai nelinkę pasitikėti šiuo ginčų sprendimo metodu ir gali tai suprasti kaip konkurencingą veiklą. Todėl, būtina daugiau šviesti Lietuvos advokatus apie šį alternatyvų ginčų sprendimo būdą.

Tinkamų patalpų trūkumas. Keletas tyrimo dalyvių išreiškė sunkumą, kad nėra tinkamų patalpų vykdyti mediacijai, o teismo salės gali kelti tam tikras asociacijas šalims ir nepadėti taikiai sprendžiant ginčą teismo mediacijos būdu: *„Sunkumas yra toks labai gal praktinis, pirmiausia tai patalpų tinkamų nebuvimas, nes paprastai jeigu tenka medijuoti ne Vilniuje, o jeigu net ir Vilniuje, tai dažniausiai mediacija yra skiriama teismo patalpose ir jau vien tas faktas, kad šalys turi eiti į teismo rūmus jau kelia neigiamas emocijas, nes jeigu jos ten lankėsi, greičiausiai teismo posėdžio metu, ir tos asociacijos neigiamos tikrai nepadeda gerai jaustis. Pačiame teisme nėra tinkamų patalpų, na girdėjau, kad gal Kaune*

jau yra šitas klausimas išspręstas viename iš teismų, bet kitur kur man teko medijuoti to nėra, tai vis tiek reikia atsidurti teismo salėje su visai rekvizitais ir atributais ten esančiais ir tas irgi nepadeda šalims gerai jaustis. Ir sakykim kažkaip tai komfortabiliau susitelkti į patį situacijos sprendimą.“ (Laima: 229-239). Jai antrina ir Marius, teigdamas, kad aplinka turėtų būti kitokia, neįpareigojanti, kad šalys galėtų jaustis laisvai. Marius taip pat sako, kad norisi sukurti komfortabilią aplinką ginčo šalims, kad jų būtinieji poreikiai būtų patenkinti ir jos jaustųsi gerai, taip pat ir patiems mediatoriams svarbi tokia aplinka.

Remiantis Teisminės mediacijos taisyklėmis (2014), nurodoma, kad teisminė mediacija vyksta teismo patalpose arba kitoje vietoje, kuri yra suderinta su teismo mediatoriumi ir ginčo šalimis. Taigi, nors ir egzistuoja potenciali galimybė teisminę mediaciją vykdyti ir kitur, tačiau tai galėjo pareikalauti finansinių išlaidų, kas galėjo pasirodyti ne visai priimtina, žinant, kad teismo mediatorių darbas iki 2019 m. buvo neapmokamas, o nuo 2019 m. apmokėjimas yra nedidelis.

Sunkumai mediacijos praktikoje. Ši tema atskleidžia pagrindinius sunkumus su kuriais susiduria teismo mediatoriai vykdydami teismo mediaciją. Šią temą sudaro šešios potemės: *mediacijos idėjos nesuvokimas ir žinomumo trūkumas, šalių nenoras bendradarbiauti, emocinis krūvis mediacijos metu, nešališkumo išlaikymas, nesąžiningumas mediacijoje, psichologinių ar teisinių žinių trūkumas*.

Mediacijos idėjos nesuvokimas ir žinomumo trūkumas. Dauguma apklaustųjų teigia, kad žmonės dažnai nežino, kas yra mediacija ir kuo ji gali būti naudinga. Taip pat, mediatoriams kyla sunkumų medijuojant, nes ginčo šalys nesupranta pačios mediacijos idėjos ir dažnai tikisi, kad kažkas už juos priims sprendimą. „*Deja, pas mus, Lietuvoj, yra, galbūt tai yra ir mūsų žmonių mentalitetas, galbūt iš tikrųjų, kad tai yra naujiena ir žmonės, na įsivaizduoja, kad jeigu jie atėjo jau, mm.. taip kaip atrodo, kad teismas tai yra ta jau galutinė instancija, jau, jeigu mes nesusitarėm mes jau ateinam į teismą nu ir jis kažkaip išspręs tą mūsų ginčą, nes mes nesugebam jo išspręsti. Tai panašiai žiūrima ir į tą mediatorių, kad mes atėjom su problema, jūs siūlykit mum variantus, o mes jau rinksimės, bet esmė iš tikrųjų yra kita.“ (Rima: 46-53).* Domas taip pat, sako, kad dažnai mediacijos idėja yra nesuprasta, o šalys tikisi, kad kažkas už juos priims sprendimą. Vis dėlto ne tik Lietuvos teismo mediatoriams kyla tokių sunkumų, štai S. S. Raines, S. K. Pokhrel ir J. Poitras (2013) atliktame tyrime, kuriame apklausė mediatorius iš įvairių pasaulio šalių, taip pat susidūrė su tais pačiais sunkumais – būtina šviesti šalis bei jų advokatus ir visuomenę apie tai, kas yra mediacija ir kuo mediatorius skiriasi nuo teisėjo, nes dauguma tokio supratimo neturi.

Šalių nenoras bendradarbiauti. Kitas teismo mediatorių įvardintas sunkumas yra tai, kad šalys neturi motyvacijos ieškoti bendrų sprendimų, tuomet taikaus sprendimo suradimas yra menkai tikėtinas. Taip pat, mediatoriui kyla sunkumų ir kai šalys yra labai gynybiškai nusiteikusios viena kitos atžvilgiu ir bando įrodyti savo teisumą: „*Bet kitais atvejais, kai yra tokia situacija, kai šalys pirmas kokias porą valandų, ar pirmą visą sesiją negali viena su kita šnekėtis, sako mano sutuoktinis padarė taip ir taip, ir pasakoja mediatoriui, ir kita šalis lygiai taip pat. Ir tada supranti, kad nelabai efektyviai vyksta komunikacija tokiu būdu, ir tada galvoji kaip priversti tas šalis, ne priversti, o paraginti, kad jos kažkaip tai viena į kitą atsisuktų, pradėtų kalbėtis ne su mediatoriumi, o tarpusavyje.“*

(Laima: 155-161). Rima mini, kad ginčo šalių nuoskaudos yra dar vienas aspektas, kuris sumažina šalių lankstumą ieškant kompromiso ir kelia iššūkius teismo mediatoriui. Šalių motyvavimas bendradarbiauti sprendžiant konfliktą yra esminė mediatoriaus užduotis, tačiau šiuo klausimu nėra vieningos nuomonės kaip pasiekti šį tikslą (Poitras, 2007). J. Poitras (2007) savo tyrime atskleidžia, kad esminis dalykas padedantis šalims bendradarbiauti yra abipusės atsakomybės prisiėmimas. Mediatorius naudodamas tam tikras technikas turėtų įvertinti ir paskatinti šalių abipusę atsakomybę (Poitras, 2007). Taip pat reikia paminėti, kad ne visi ginčai yra tinkami mediacijai, tokiu atveju nėra prasmės pradėti mediaciją, tačiau tai įvertinti ne visada būna paprasta (Wolski, 2006).

Emocinis krūvis mediacijos metu. Keletas tyrimo dalyvių teisminę mediaciją įvardina kaip labai sunkų emocinį darbą, nes šalys atsineša daug emocijų, su kuriomis reikia mokėti susitvarkyti. *„Ir vis tiktai mediacijos metu, labai retai kada būna šalys korektiškos vienas kito atžvilgiu, tai išvargina emociškai, todėl, kad tu turi būti pakankamai aktyvus, stebėti, sekti, girdėti, matyti, stabdyti, jei jei..,įžeidinėjimų* jų būna tikrai labai daug, labai dažnai reikia to perfrazavimo, todėl kad žmonės būna prikaupę labai daug patys sunkių emocijų, tai tuo metu, tas aktyvumas, gal aš priklausau tai grupei*, kada aš visada labai susimobilizuoju, kada reikia" (Dalia: 41-48).* Kartais mediatoriams kyla sunkumų suvaldyti kylančias stiprias emocijas. Taip pat mūsų tyrime teismo mediatoriai mini, kad patys kartais patiria nerimą, nes turi lūkestį viską atlikti gerai, kad nesugadintų galimybės taikiai susitarti. D. Lundberg ir L. Moloney (2010) tirdami šeimos mediatorius, kurie dirba su aukšto konfliktiškumo šeimos ginčais, atrado, kad mediatoriai išgyvena negatyvias emocijas: frustraciją, liūdesį, bejėgiškumą ir kt. Lund (2000) pastebi, kad labai svarbu, jog mediatorius tur*ėtų reikiamų įgūdžių padėti šalims tinkamai tvarkytis su iškilusiomis emocijomis bei taip pat gebėti atpažinti ir savo emocines reakcijas, kurios kartais gali trukdyti efektyviam konflikto sprendimui.*

Nešališkumo išlaikymas. Kartais teismo mediatoriams kyla sunkumų išlaikant nešališkumą, ypač kai yra nevienodos ginčo šalių pozicijos. *„<...> kartais tenka save pakontroliuoti, kad nepereičiau į kažkurios šalies palaikymą, tokį pati sau, nes turbūt žmogus irgi tą pajustų. Tai kartais tenka tą pakontroliuoti ypač kada būna labai akivaizdžios manipuliacijos ir pasinaudojimas <...> kad vis tiktai, mano funkcija yra ne kalto, nekalto, bet tiesiog padėti, rasti patį geriausią sprendimą abiems šalims." (Dalia: 49-51<...> 66-68).).* Laima mini, kad kartais jaučia nerimą, kad netaptų šališka ir neišsiduotų šalims, todėl reikalinga nuolatinė savistaba. D. A. Hoffman (2000) teigia, kad mediacija reikalauja mediatoriaus įsitraukimo, tad gali būti sunku visiškai nejausti jokių jausmų vienai ar kitai šaliai. Svarbiausia mediatoriui yra tai pastebėti, sukontroliuoti ir tiesiog pasilaikyti sau. Mediatoriaus žodžiai, elgesys, kūno kalba – viskas turi kalbėti apie nešališką poziciją.

Nesąžiningumas. Dar vienas įvardintas sunkumas kylantis teismo mediacijos metu yra šalių nesąžiningumas t.y. dalyvavimas teisminėje mediacijoje meluojant arba neatskleidžiant pilnos tiesos, kas prieštarauja mediacijos taisyklėms bei yra apsunkinamas pats konflikto sprendimas. *„Tai dėl tos priežasties, kartais mediatorius iš pat pradžių negali žinoti, ar šalys realiai pasirinko mediaciją siekdamos išspręsti ginčą ar jos tiesiog bando sudaryti savo gerą įvaizdį prieš teismą, vien tam kad galėtų pasakyti: – „na taip, mes pabandėm, bet mums nepavyko" ir neturi realių ketinimų kažką tai spręsti iš esmės."*

(Laima: 222-226). J. Cooley (2000) teigia, kad įvairios apgavystės, kaip pavyzdžiui, nepilnas tiesos sakymas, faktų nuslėpimas ar klaidingos informacijos skleidimas, mediacijos procese pasitaiko dažnai ir yra dažnai naudojama derybų strategija, nes šalys nori gauti kuo palankesnius sau sprendimus. Tačiau labai svarbu jausti ribą, kur tai yra etiškai netoleruotina.

Psichologinių ar teisinių žinių trūkumas. Teisinį išsilavinimą turintys teismo mediatoriai kartais pastebi, kad jiems trūksta psichologinių žinių padedant ginčo šalims spręsti konfliktus ir ieškant taikių sprendimų. „*Teisininkas neturi psichologinių žinių, nežino kaip tas šalis taikyti, tarkim, jeigu yra problemiški santykiai kažkiek, reakcijos tam tikros, kartais neadekvačios reakcijos, ir atvirkščiai. Tai, tai va, kai tas yra kartu, abu tie išsilavinimai ir patirtys susijungia ir teisėjas, teisininkas su savo patirtimi, ir psichologas su savo patirtimi, galime tikėtis to geresnio rezultato.*“ *(Marija: 222-227).* Tyrimo dalyvė Dalia, turinti psichologinį išsilavinimą, mini, kad jai pačiai trūksta teisinių žinių, ypač tvarkant reikiamus dokumentus bei kartais ir pačiame mediacijos procese. S. E. Goldberg, M. L. Shaw ir J. M. Brett (2009) savo tyrime lygino turinčius teisinės patirties mediatorius ir neturinčius. Gauti rezultatai atskleidė, kad teisinė patirtis gali būti svarbus faktorius siekiant sėkmės mediacijose. Taip pat, buvo atskleista, kad mediatoriai turintys ir neturintys teisinės patirties yra skirtingai vertinami ir jiems gali būti svarbūs šiek tiek skirtingi sėkmės faktoriai. Pavyzdžiui, mediatoriams, kurie turi teisinės patirties labai svarbūs buvo vertinimo įgūdžiai nei tiems mediatoriams, kurie tokios patirties neturi. Procesinių įgūdžių stoka, tokių kaip diplomatija, žmonių/santykių supratimas, draugiškumas, empatija gali būti svarbios priežastys paaiškinančios, kodėl teisinės patirties turintiems mediatoriams kartais nesiseka, nes būtent šių įgūdžių stoka labiau būdinga teisinės patirties turintiems mediatoriams nei neturintiems.

Medijuoti skatinantys veiksniai. Ši tema kalba apie priežastis kas skatina teismo mediatorius užsiimti šia veikla bei kokius teismo mediacijos privalumus jie įžvelgia. Tema susideda iš keturių potemių: *gražesnio pasaulio kūrimas, asmeninis tobulėjimas, užsimezgęs šalių dialogas, emocinis pasitenkinimas.*

Gražesnio pasaulio kūrimas. Vienas iš aspektų, kuris įkvepia teismo mediatorius užsiimti mediacija yra prasmės jautimas kuriant gražesnį pasaulį: „<...> *dirbau tą darbą visą laiką, advokato darbą, ir, aišku, šeimos bylose. Ir tiesiog jau ir tuo metu ir šiandien dienai aišku, dirbu ir suprantu, kad teisė, ir ypač šeimos bylose, jinai mažai padeda spręsti klausimus, arba tiksliau mažai sprendžia iš esmės. Ir tada vat, vėlgi, kad reikia su žmonėmis dirbti kažkokiais kitais būdais, kad jiem pagelbėt išspręst klausimus, o ne draskytis ir toliau sukti savo praradimus, neaišku kiek, neaišku kuriam laikui ir pan.*“ *(Domas: 6-12).* „*Bet yra kitas moralinis dalykas, kada kai tu turi mediaciją, nu tu nori tos socialinės taikos rezultato, nes, suprantat kaip yra, kaip aš juokauju, jie nesusitars, gi jie pikti vaikščios po parduotuves ir aplinkui mus, juk teismas ne vienintelė vieta kur žmonės ateina. Ir tada geriau, kad apskritai tas žmogus jisai tą pozityvą labiau matytų, gebėjimą susitarti.*“ *(Rima: 273-279)*

S. E. Goldberg ir M. L. Shaw (2010) savo tyrime taip pat, atskleidžia, kad vienas iš mediatorius motyvuojančių veiksnių yra socialiniai ir politiniai pasikeitimai, nes bendradarbiavimo modelis priimant sprendimą, kuris yra mediacijos pagrindas, skatina socialinius

ir politinius pokyčius. S. Raines (2018) tyrimo rezultatai rodo, kad konflikto sprendimo specialistus motyvuoja savo darbo prasmės jautimas, galimybė prisidėti prie pozityvių pokyčių žmonių santykiuose ir visuomenėje, jie jautė pašaukimą dirbti šį darbą.

Asmeninis tobulėjimas. Taip pat teismo mediatoriai kalba, kad šis darbas juos skatina tobulėti ir tai yra stipri motyvacija užsiimti šia veikla: *„Tai tiesiog yra toksai, nežinau, savęs tobulinimas, savo praktikos tobulinimas, ir tas motyvuoja <...>" (Marius: 333-334).* Teismo mediatorė Rima mini, kad dirbdama mediatorės darbą ugdosi kantrybę, nes tam kad pasiekti susitarimą reikia mokėti su kiekviena šalimi bendrauti ir surasti prie jos priėmimą. Laima įvardina, kad ją motyvuoja, tai, kad ji įgauna vis daugiau patirties šioje srityje: *„Ir kitas motyvatorius – tai yra noras įgyti patirties, kad ateitį būtų galima tą veiklą plačiau vykdyti."(Laima: 309-311).* Mariją – psichologinių žinių, kurios yra labai naudingos mediacijos procese, įgavimas, kaupimas. S. B. Goldberg ir M. L. Shaw (2010) savo tyrime rado, kad vienas iš mediatorius motyvuojančių veiksnių yra žmonių ir situacijų įvairovė, kurie skatina nuolatinį mokymąsi ir darbą padaro nenuobodų, pilną iššūkių. S. S. Raines, S. K. Pokhrel ir J. Poitras (2013) atskleidžia, kad vienas iš skatinančių šį darbą dirbti veiksnių yra įdomus, nuolat keliantis iššūkius ir nenuobodus darbas, nuolatinis asmeninis ir dvasinis augimas.

Užsimezgęs šalių dialogas. Dauguma teismo mediatorių teigia, kad jiems patinka tai, kad šalys iš tikrųjų pradeda kalbėtis, tarp jų užsimezga dialogas: *„<...> dažnai tai yra proga šalims pirmą kartą ramiai pasikalbėti arba pasikalbėti iki galo, o ne sustoti, kai tiktai emocijos sukyla ir jau nebegali kalbėtis, nes turi pasišalinti, atsitraukti vienas nuo kito." (Laima: 194-197).*

Dalia, taip pat pastebi, kad mediacija suteikia galimybę ginčo šalims turėti dialogą bei taip pat yra puiki proga išsakyti ir išsiventiliuoti savo jausmus. Pasitaiko atvejų, kad po mediacijos, poros nusprendžia nesiskirti. Taip pat teismo mediatoriai mini, kad jei ir nėra pasirašoma taikos sutartis mediacijoje, užsimezgęs dialogas vis tiek duoda savo efektą ir šalys įgauna daugiau aiškumo ir konfliktas bet kokiu atveju tampa nebe toks intensyvus : *„<...> tas tiesioginis pokalbis, susitikimo metu išsiaiškint, ko kas nori, ko kas nenori, kas negerai, o kas galėtų būt kitaip, jis jau duoda efektą žmonėm, nes tai tampa aiškiau, nu kas čia pas mus darosi, ir net jeigu šiandien to nėra, aš tikrai visais atvejais, tiksliau gal, iš visų tų, vat 17 ką įvardinau, gal 1, 2 atvejais mačiau, kad ta ginčo kreivė išliko tam pačiam lygyje, bet visais kitais atvejais ta ginčo kreivė ir įtampos kreivė važiavo stipriai žemyn. Ir tai yra tas efektas." (Domas: 70-83).* S. B. Goldberg ir M. L. Show (2010) atliktame tyrime, mediatoriai taip pat įvardina, kad juos motyvuoja jaučiamas susijaudinimas, kai labai sunkaus konflikto eigoje šalys staiga susivokia, pamato platesnę perspektyvą ir ginčas pajuda į priekį. Taip pat ir S. S. Raines, S. K. Pokhrel ir J. Poitras (2013) nustatė, kad vienas iš mediatorius motyvuojančių veiksnių yra buvimas liudininku, kai šalys susivokia ir konfliktas staiga pajuda į priekį. L. Charkoudian, D. T. Eisenberg ir J. L. Walter (2017) tyrimo rezultatai rodo, kad asmenys dalyvavę mediacijoje reikšmingai pagerino savo tarpusavio santykius.

Emocinis pasitenkinimas. Dauguma teismo mediatorių teigia, kad šis darbas jiems teikia pasitenkinimą. *„<...> kaip aš sakau patys sau žmonės įrodo, kad jie gali spręsti konfliktines situacijas. Ir kitą kartą, tikiu, kad jie tą darys, tai vat tai, kad aš galiu prisidėti*

prie to ir sumažinti tas neigiamas emocijas žmonių, man kelia pasitenkinimą, tai kad aš tą galiu padaryti." (Marija: 103-107). Sėkmingos mediacijos yra variklis dirbti toliau ir kelia pasitenkinimo jausmą. Domas mini, kad akivaizdus teigiamas žmonių pokytis mediacijos metu jam kelia teigiamas emocijas ir pasitenkinimą. Marius sako, kad pavykę susitarimai jam visada kelia džiaugsmą. Lyginant gautus atsakymus su kitais tyrimais, rezultatai yra labai panašūs. S. B. Goldberg ir M. L. Shaw (2010) tyrime beveik visi respondentai paminėjo patiriantys malonumą ir pasitenkinimą padedant šalims susitarti ypač labai svarbiuose ilgai trunkančiuose konfliktuose. Kiti tyrimai nagrinėjantys mediatorių motyvaciją taip pat mini patiriamą emocinę, dvasinę naudą mediacijos metu, padedant šalims pasiekti susitarimą ir matant gerėjančius santykius (Raines, Pokhrel ir Poitras, 2013; Hedeen ir Kelly 2009; Jones, 2009).

Efektyvios mediacijos veiksniai. *Efektyvios mediacijos veiksniai* dar viena tema kalbanti apie tai, kas padeda teismo mediatoriams jų mediacijos taikymo praktikoje ir kokie veiksniai prisideda prie teismo mediacijos efektyvumo gerinimo. Šią temą sudaro keturios potemės: *patirtis ir pasirengimas mediacijai, patirties dalinimasis, emocinis neįsitraukimas, savo būdo tvarkytis su emociniu krūviu suradimas.*

Patirtis ir pasirengimas mediacijai. Teismo mediatoriai akcentuoja, kad mediacijos efektyvumui labai svarbu yra tinkamai pasiruošti prieš prasidedant teismo mediacijos procesui: „*Tai yra, bet kuriuo atveju, ta mediacija, lygiai toks pat procesas, tai yra alternatyva, arbitražas, derybos, tai svarbiausia gerai pasiruošt <...> tu turi pasiruošt gerai mediacijos procesui, susipažint su medžiaga. Nes jeigu tai yra teisminė mediacija, tai teismas tau duoda visą medžiagą, tu perskaitai ieškinį, perskaitai atsiliepimą, pasidarai galų gale paprastą lentelę su argumentais už prieš, sakykime, kur sąlyčio taškai." (Marius: 127-125).* Tyrimo dalyvė Marija teigia, kad labai svarbu susipažinti ir bandyti suprasti pačius mediacijos dalyvius, jų charakteristikas, silpnesnes bei stipresnes vietas, kas gali pasitarnauti bendravimo procese mediacijos metu. Taip pat, mediatoriai mano, kad su didesne mediacijos patirtimi ateina didesnis laisvumas ir gilesnis supratimas apie tai, kas vyksta mediacijos metu. Rima pastebi, kad sąlyginai nedidelė jos kaip teismo mediatorės patirtis dar neleidžia laisvai jaustis ir reaguoti mediacijos procese. S. B. Goldberg, M. L. Shaw ir J. M. Brett (2009) savo tyrime atskleidė, kad vieni iš svarbiausių mediatoriaus sėkmės veiksnių yra geras pasiruošimas, problemos supratimas, nes tai padeda ginčo šalims labiau pasitikėti mediacijos procesu ir galimybe taikiai susitarti.

Mokymai ir patirties dalinimasis. Teismo mediatoriai pastebi, kad didesnė komunikacija, patirties dalinimasis tarp mediatorių gali padėti efektyviau atlikti savo mediatoriaus vaidmenį: „*Mokymai ir patirties kaupimas ir galbūt supervizijų galimybė, kad galima būtų kreiptis į kažką ir analizuoti tas sudėtingas situacijas būtų tikrai rimta pagalba, auginant kompetenciją ir ateityje lengviau atpažįstant skirtingas situacijas, medijuotinas ginčas ar nemedijuotinas arba kaip su tam tikro tipo žmonėmis galbūt yra efektyviau elgtis ir kaip jiems lengviau priimti tuos sprendimus. Tai, mokymai visuomet yra pagalba, sakyčiau, ir supervizijos irgi, kaip galimybė įsigilinti į konkretų atvejį."(Laima: 296-302).* Dalia sako, kad savo mediatorės praktikoje esant sunkesniems atvejams ji dažnai pasitaria su kitais kolegomis, išklauso jų nuomonės, įžvalgų ir taip pati jaučiasi saugiau atlikdama savo darbą. Taip pat ir S. S. Raines, S. K. Pokhrel ir J. Poitras (2013) savo tyrime atskleidžia, kad nemažai medi-

atorių išreiškė didesnį konsultavimosi, tarpusavio paramos, tęstinio mokymosi poreikį. Jie norėtų, kad patyrę mediatoriai pasidalintų savo patirtimi su galbūt ne tokiais patyrusiais mediatoriais. B. Minkle, A. S. Bashir ir C. Sutulov (2008) teigia, kad mediatoriams mediacijos procese dažnai kyla įvairių klausimų kaip būtų geriau elgtis vienu ar kitu atveju, taip pat dažnai kyla įvairios emocinės reakcijos, kurios gali daryti poveikį mediacijos eigai. Šie tyrėjai analizavo mediatorių kolegų grupinių konsultacijų naudą ir teigia, kad sukūrus saugią palaikančią aplinką, kur mediatoriai galėtų išsakyti savo rūpesčius, emocijas, abejones, sulaukti grįžtamojo ryšio, palaikymo, patirties pasidalinimo iš kitų kolegų, gali būti tikrai efektyvi pagalba mediatoriams vykdant mediacijas.

Emocinis neįsitraukimas. Dauguma teismo mediatorių kalba apie tai, kad jie stengiasi emociškai neįsitraukti į vykstantį konfliktą: „*<...> aš tai kažkokių tai išgyvenimų, tai nepatiriu, nes aš tai ten nieko neišgyvenu iš principo, išgyvena šalys ir jie ten savo reikalus sprendžia. Mediatorius jisai, sakykime, viena iš tokių jo savybių, kaip sakant neįsijaust per daug į tą visą šalių vaidmenį, kad išlaikyti nešališkumą, neutralumą.*" *(Marius: 69-73).* Rima sako, kad patiria sunkumų, nes ne visada jai išeina atsiriboti nuo vyraujančių emocijų, o kartais tenka išgyventi tai, ką išgyvena šalys. *Šios t*yrimo dalyvių *išsakytos patirtys neatitinka kitų mokslinių tyrimų duomenų*, kurie rodo, kad įsitraukimas ir empatija yra vieni svarbiausių sėkmingo mediatoriaus bruožų (Goldberg, 2005; Goldberg ir Shaw, 2007). Galime daryti prielaidą, kad apklaustieji teismo mediatoriai stengiasi laikytis mediacijos taisyklių bei principų ir galbūt turi baimę labiau emociškai įsitraukti į vykstantį konfliktą, nes tuomet gali iškilti grėsmė jų nešališkumui ir neutralumui. Emocinį neįsitraukimą į mediaciją akcentavo būtent teisinį išsilavinimą turintys mediatoriai, kurie galbūt stokoja empatiško ryšio užmezgimo su šalimis įgūdžių.

Šiame tyrime dalyvavo 6 teismo mediatoriai kurie buvo trijų profesijų atstovai: teisėjai, advokatai, psichologai. Tolesni tyrimai galėtų įtraukti didesnį dalyvių skaičių ir įvairesnių profesijų atstovus, pvz. socialinio darbo specialistus, edukologus ir kt. Tolesniuose tyrimuose būtų naudinga išsamiau ištirti skirtingų profesijų teismo mediatorių patirtis bei skirtingų lyčių teismo mediatorių patirtis. Tolesniuose tyrimuose būtų naudinga išskirti mažiau patyrusius teismo mediatorius ir patyrusius teismo mediatorius, tai galėtų sąlygoti tikslesnius rezultatus.

Išvados

Analizuojant gautus duomenis, apie teismo mediatorių požiūrį į jų atliekamą teisminę mediaciją išsiskyrė keturios pagrindinės temos ir jų potemės:

Teisminės mediacijos organizavimo trūkumai. Tema kuri atskleidžia, teismo mediatorių įžvalgas, kad *teisminė mediacija yra įstrigusi teismo viduje,* dėlto dirbantiems teismo mediatoriams už teismo ribų yra sunkiau gauti teisminės mediacijos patirties. Taip pat iškeliama *advokatų mažo įsitraukimo į bendradarbiavimą*, *tinkamų patalpų trūkumo* problematika.

Sunkumai mediacijos praktikoje. Ši tema atskleidžia, kad teismo mediatoriai kartais patiria sunkumų taikydami teisminę mediaciją dėl *pačios mediacijos idėjos nesuvokimo ir žinomumo trūkumo* taip pat dėl šalių nenoro bendradarbiauti. Teismo mediatoriai teigia,

kad patiria *emocinį krūvį mediacijos metu*. Tyrimo dalyviai taip pat susiduria su *nešališkumo išlaikymo* ir *nesąžiningumo mediacijoje* problemomis. Pastebimas ir *psichologinių ar teisinių žinių trūkumas* t..y teismo mediatoriams su teisiniu išsilavinimu kartais pritrūksta psichologinių žinių, o teismo mediatoriams psichologams – teisinių.

Medijuoti skatinantys veiksniai. Apklaustuosius teismo mediatorius labiausiai motyvuoja ir skatina užsiimti teismo mediatoriaus veikla *gražesnio pasaulio kūrimas* t.y. jaučiama socialinė vertė visuomenės dalyviams bei valstybei. Taip pat, *asmeninis tobulėjimas* – tam tikrų naudingų savybių bei įgūdžių ugdymas. Buvimas liudininku *užsimezgusio šalių dialogo* taip pat motyvuoja taikyti teisminę mediaciją. Jaučiamas *emocinis pasitenkinimas* yra dar vienas veiksnys skatinantis teismo mediatorius užsiimti šia veikla.

Mediacijos sėkmės veiksniai. Teismo mediatoriai įvardina, kad prie efektyvesnio jų darbo prisideda *patirtis ir tinkamas pasirengimas mediacijai*. Taip pat labai svarbu tinkami *mokymai ir patirties dalinimasis*. Tyrimo dalyviai įvardina, kad jiems padeda *emocinis neįsitraukimas* į vykstantį ginčą teisminės mediacijos metu.

Siūloma užtikrinti teismo mediatorių patirties dalinimąsi organizuojant supervizijų/intervizijų grupes, organizuoti specializuotus psichologijos pagrindų mokymus teisinį išsilavinimą turintiems teismo mediatoriams ir specializuotus teisinių pagrindų mokymus neteisinį išsilavinimą turintiems mediatoriams, organizuoti specializuotus mokymus advokatams apie teisminę mediaciją ir advokatų vaidmenį joje.

Literatūra

Alexander, N. (2008). The mediation metamodel: Understanding practice. *Conflict Resolution Quarterly,* 26, 97-123. doi:10.1002/crq.225.

Braun, V., Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology,* 3, 77-101. doi:10.1191/1478088706qp063oa.

Bowling, D., Hoffman, D. (2000). Bringing Peace into the Room: The Personal Qualities of the Mediator and Their Impact on the Mediation. *Negotiation Journal,* 16, 5-28. doi:10.1111/j.1571-9979.2000.tb00199.x.

Charkoudian, L. , Eisenberg, D. T., Walter, J. L. (2017). What Difference Does ADR Make? Comparison of ADR and Trial Outcomes in Small Claims Court. *Conflict Resolution Quarterly,* 35, 7-45. doi:10.1002/crq.21197.

Cooley, J. (2000). Defining The Ethical Limits Of Acceptable Deception In Mediation. Prieiga per internetą https://www.mediate.com/articles/cooley1.cfm.

Giedrytė – Mačiulienė R., Venckevičienė J. (2016). Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose Lietuvoje. *Teisės problemos, 2*(92): 69-87.

Goldberg, S. B.(2005). The Secrets of Successful Mediators. *Negotiation Journal,* 21, 365-376. doi:10.1111/j.1571-9979.2005.00069.x

Goldberg, S. B., Shaw, M. L. (2010). The Past, Present, and Future of Mediation as Seen through the Eyes of Some of Its Founders. *Negotiation Journal,* 26, 237-253. doi:10.1111/j.1571-9979.2010.00270.x

Goldberg, S. B., Shaw, M. L. (2007). The Secrets of Successful (and Unsuccessful) Mediators Continued: Studies Two and Three. *Negotiation Journal,* 23, 393-418. doi:10.1111/j.1571-9979.2007.00152.x

Goldberg, S. B., Shaw, M. L., Brett, J. M. (2009). What Difference Does a Robe Make? Comparing Mediators with and without Prior Judicial Experience. *Negotiation Journal,* 25, 277-305. doi:10.1111/j.1571-9979.2009.00227.x

Hedeen, T., Kelly, R.. (2009). Practice Note:

Challenging Conventions in Challenging Conditions: Thirty-Minute Mediations at Burning Man. *Conflict Resolution Quarterly,* 27, 107-119. doi:10.1002/crq.250.

Hoffman, D. A. (2000). Ten principles of mediation ethics. *Alt High Cost Litig,* 18, 147-169. doi:10.1002/alt.3810180803.

Jameson, J. K., Bodtker, A. M., Jones, T. S. (2006). Like Talking to a Brick Wall: Implications of Emotion Metaphors for Mediation Practice. *Negotiation Journal*, 22, 199-207. doi:10.1111/j.1571-9979.2006.00095.x

Jones, D. A. (2009). The Role of Spirituality in the Mediation Process. *Conflict Resolution Quarterly,* 27, 145–65. doi:10.1002/crq.253.

Kaminskienė, N. (2013). Privaloma mediacija: galimybės ir iššūkiai. *Jurisprudence: Research Papers*, *20*(2), 683–705. doi:10.13165/JUR-13-20-2-17

Kaminskienė, N., Tvaronavičienė, A., Čiuladienė, G., Žalenienė, I. (2016). Lietuvos advokatų požiūrio į taikų ginčų sprendimą ir mediaciją tyrimas. *Socialinių mokslų studijos,* 8(1), 44-62.

Langys, E., Tvaronavičienė, A. (2016). Mediacijos taikymas ginčuose tarp sveikatos priežiūros įstaigų ir pacientų. *Jurisprudencija*, 23(1), p. 108-125.

Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas (nuo 2019-01-01 pavadinimas Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas). *Valstybės žinios*, 2008-07-31, Nr. 87-3462 (redakcija galiojanti nuo 2019-01-01).

Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. rugsėjo 17d. įsakymas Nr. 1R-268 „Dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo“. TAR, 2015-09-17, Nr. 13939.

Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro 2016 m. balandžio 22 d. įsakymas Nr. 1R-133 „Dėl Lietuvos advokatų etikos kodekso skelbimo, TAR, 2016-04-22, Nr. 10280.

Lund, M. E. (2000). A Focus on Emotion in Mediation Training. *Family Court Review*, 38, 62-68. doi:10.1111/j.174-1617.2000.tb00558.x

Lundberg, D., & Moloney, L. (2010). Being in the room: Family Dispute Resolution practitioners' experience of high conflict family dispute resolution. *Journal of Family Studies*, 16(3), 209–223. https://doi.org/10.5172/jfs.16.3.209

Minkle, B., Bashir, A. S., Sutulov, C. (2008). Peer Consultation for Mediators: The Use of a Holding Environment to Support Mediator Reflection, Inquiry, and Self-Knowing. *Negotiation Journal*, 24, 303-323. doi:10.1111/j.1571-9979.2008.00186.x

Munsinger, H.K., Philbin, D.R. (2017). Why Can't They Settle? The Psychology of Relational Disputes. *Cardozo J. Conflict Resol*, 18, 311–362.

Parkinson, L. (2011). *Family Mediation. Appropriate Dispute Resolution in a New Family Justice System*. Bristol: Family Law.

Poitras, J. (2007). The Paradox of Accepting One's Share of Responsibility in Mediation. *Negotiation Journal*, 23, 267-282. doi:10.1111/j.1571-9979.2007.00143.x

Raines, S. (2018). Becoming the change we wish to see: The unexpected benefits of conflict resolution work. *Conflict Resolution Quarterly*, *35*(3), 319-327.

Raines, S. S., Pokhrel, S. K., Poitras, J. (2013). Mediation as a Profession: Challenges That Professional Mediators Face. *Conflict Resolution Quarterly,* 31(1), 79–97. doi:10.1002/crq.21080

Retzinger, S., Scheff, T. (2000). Emotion, alienation, and narratives: Resolving intractable conflict. *Mediation Quarterly*, 18, 71-85. doi:10.1002/crq.3890180107

Riskin, L. L. ir Welsh, N. (2008). Is That All There Is? 'The Problem' in Court-Oriented Mediation. *George Mason Law Review*, *15*, 863-932. Prieiga per internetą https://scholarship.law.ufl.edu/facultypub/419/

Saudargaitė, I. (2015). Teisminė mediacija civiliniuose ginčuose Lietuvoje: daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

Teisėjų tarybos 2014 m. rugsėjo 26 d. nutarimas Nr. 13P-124-(7.1.2) „Dėl teismo mediatoriaus statuso suteikimo ir jo panaikinimo asmenims tvarkos aprašo patvirtinimo“. TAR, 2014-10-06, Nr. 13705.

Teisėjų tarybos 2014 m. rugsėjo 26 d. nuta-

rimas Nr. 13p-122-(7.1.2) „Dėl teisminės mediacijos taisyklių patvirtinimo“. TAR, 2014-10-06, Nr. 13707.

Teisminės mediacijos komisijos 2016 m. veiklos ataskaita (2017). Prieiga per internetą: http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2017/04/teismines-mediacijos-komisijos-2016-m.-ataskaita.pdf

Teisminės mediacijos komisijos 2017 m. veiklos ataskaita (2018). Prieiga per internetą: http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2018/04/2018-03-30-2017-m-tmk-veiklos-ataskaita.pdf

Teismų veiklos apžvalga (2016). Prieiga per internetą: https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2017/04/d2_lietuvos_teismai_ataskaita.pdf

Velikonja, U. (2009). Making Peace and Making Money: Economic Analysis of the Market for Mediators in Private Practice. *Albany Law Review,* 72 (257), 257–91.

Wissler, R. L. (2004). The effectiveness of court-connected dispute resolution in civil cases. *Conflict Resolution Quarterly*, 22, 55-88. doi:10.1002/crq.92

ATTITUDES OF COURT MEDIATORS TOWARD JUDICIAL MEDIATION PRACTICE

Sandra Molė,

Prof. Dr. Jolanta Sondaitė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

Judicial mediation is a relatively new, but rapidly growing alternative dispute resolution in Lithuania. Mediator's attitude and experiences in judicial mediation may determine the outcome of judicial mediation whether peaceful agreement between the parties will be achieved. The goal of this research is to analyze attitudes of court mediators toward judicial mediation practice. In total, 6 judicial mediators between 33 and 57 years old participated in the study, 3 of them were attorneys, 2 judges, and 1 psychologist. The qualitative research method was chosen to achieve the goal. Information was collected using the semi-structured interview method. The data analysis method was based on inductive thematic analysis.

After the data analysis, 4 main themes were identified: the shortcomings of the organization of judicial mediation, the difficulties of the mediation practice, the motivational factors to engage in mediation and the factors of the success of mediation. The results showed that the main disadvantages of the organization of judicial mediation include mediation sticking in the courtroom, low cooperation of lawyers, lack of suitable premises. The difficulties most often encountered by judicial mediators were the lack of understanding and awareness of the idea of mediation, the reluctance of the parties to cooperate, the emotional burden of mediation, the maintenance of impartiality, deception in mediation and lack of psychological or legal knowledge. Mediators are mostly motivated by the creation of a

better world as well as personal development, the emergence of dialogue between parties, and emotional satisfaction. Successful mediation factors are preparedness for mediation, sharing of experiences, not getting involved emotionally.

In order to improve the work of court mediators it is important to ensure sharing experience among mediators organizing supervision/intervision groups. It is recommended to organize specialized psychological training for mediators with a legal background and specialized legal training for mediators with a non- legal backgound. It is important to educate lawyers about court mediation and how they can contribute.

***Keywords**: court mediation, mediators' attitude, qualitative research, thematic analysis*

Sandra Molė, Mykolo Romerio universiteto Psichologijos instituto teisės psichologijos magistrė. Mokslinių tyrimų kryptys: teisminė mediacija, kokybiniai tyrimai.

Sandra Molė, Master of Law Psychology, Mykolas Romeris University, Institute of Psychology. Research areas: judicial mediation, qualitative research.

Jolanta Sondaitė, socialinių mokslų (psichologija) daktarė, Mykolo Romerio universiteto Psichologijos instituto profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: konfliktai, mediacija, santykiai, tapatumas, kokybiniai tyrimai.

Jolanta Sondaitė, Doctor of Social Sciences (Psychology), Mykolas Romeris University, Institute of Psychology, Professor. Research areas: conflicts, mediation, relationships, identity, qualitative research